

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И(ЛИ) ДЕМОКРАТИЈА: КОСМОПОЛИТСКА ПЕРСПЕКТИВА

Сажетак: Транснационални актери у сфери политике, права, безбедности и економије убедљиви су доказ постојања ситуације у којој националне државе све мање бивају субјекти, а све више објекти унутар глобализацијских процеса. Такође, транснационални актери су индикатор чињенице да светско друштво нема сопствени политички поредак, тако да сви ови актери лебде у једном специфичном, необичном простору, лишеном конзистентне нормативне утемељености. Другим речима, поменути тип делања није смештен у унапред познате нормативне оквире, већ искључиво почива на одређеним вредностима за које се актери залажу. У таквом контексту, једно од основних питања је – ко, у ствари, одлучује? Односно, питање где је сублимирана политичка димензија различитих акција на глобалном нивоу? Суспензија институционалне димензије догађања у глобалном простору нужно производи структурне напетости које не могу бити прикривене некаквим полу-спонтаним еквилибријем између националних држава и глобалних актера. Због тога би фрустрације грађана требало разумети као својеврсни индикатор стања демократије на почетку двадесет и првог века. Фрустрације које сведоче о узнемирујућем осећају да је опала моћ гласачих листића, о осећају да су искључени из важних политичких процеса, односно, о осећају да не постоји јасна веза између политика за које гласају на националном нивоу и политика које се дешавају на наднационалној равни. Коначно, фрустрације грађана су јасан индикатор да су затечени у системима који, објективно, више нису функционални, будући да је њихова суштинска политичка димензија добрим делом измештена у простор недржавне суверености. У том смислу, један од могућих одговора на деловање из овог глобалног аморфног простора свакако мора укључити и космополитску перспективу.

Кључне речи: демократија, национална држава, глобализација, транснационални актери, космополитска демократија

Увод

„Лако је“, каже Славој Жижек (Slavoj Žižek), „ругати се Фукујамином појму краја историје, али данас људи већином јесу фукујамисти. Либерално-

* miloraddjuric1@gmail.com

демократски капитализам прихваћен је као коначна формула најбољег могућег друштва и све што може да се јесте да се он учини праведнијим, толерантнијим, итд.“ (Žižek, 2011: 335). И заиста, почетак двадесет и првог века пружа управо такву слику: либерална демократија је очигледно победила своје највеће ривале, који су исцрпели сопствене потенцијале. Чињеница да је либерална демократија, кроз константно самотематизовање и самокориговање, којим је успевала да апсорбује сваку кризу и сваки негативитет, просто дисквалификовала своје политичке конкуренте. И више од тога – либерална демократија је престала да буде једна од политичких позиција, она се универзализовала и претворила у глобални контекст. Тренутак рушења Берлинског зида, изгледао је као почетак остваривања Фукујаминог сна о „крају историје“ и коначној победи индивидуалистичког либерализма. Последња препрека је срушена, потрага је завршена, „ултрахоливудски хепиенд“ (Žižek, 2011: 339) се догодио.

Несумњиво да је „читава игра историје и моћи преокренута, али и услови анализе“ (Bodriřar, 2007: 7). Због тога је нужно, уважавајући ту новонасталу асиметрију моћи, пажњу усмерити на оно што се догађа у самом срцу савремене демократије, на заплет настао из њене сопствене логике. У својој смоувереној експанзији либерална демократија је, наиме, пробила сопствене границе. Криза је произашла из победе. Ситуација је радикализована у мери у којој је демократија на путу да се реализује у потпуно инверзном облику. Зигмунд Бауман (Zygmunt Bauman) сматра да: „Моћ и политика живе одвојене једна од друге и њихов развод чека иза угла. С једне стране моћ скита као вагабунд по глобалним просторима, по ничијој земљи, без икакве политичке контроле и с пуном слободом да селекционира властити таргет; с друге стране је политика ријешена и разријешена све или скоро све своје моћи, својих мишица и својих зубију“ (Bauman, 2012: 9). Или, како је један антиглобалистички демонстрант то сажето дефинисао на свом транспаренту – „Они које смо изабрали немају моћ, а оне који имају моћ нисмо изабрали“. За Баумана, основна криза нашег доба је криза ефикасних инструмената акције. Отуда интензиван осећај да смо остали сами пред заједничким опасностима. Пошто је изгубљено поверење у парламенте и остале владине установе, у потрази за алтернативама, фрустрирани грађани излазе на улице или се окрећу старим решењима у виду „харизматских“ националних лидера.

Дакле, основно питање је – како смо уопште дошли до овде, односно, на који начин је могуће превазићи овакво стање? Модерна демократија је неодвојива од националне државе, тако да су изазови са којима се, у контексту глобализације, суочава национална држава истовремено и изазови модерној демократији. Другим речима, решавање глобалних проблема нужно намеће и питање шта је, у ствари, „релевантна заједница“ (Held, 1997: 34)? Који грађани, из којих држава, би требало да буду укључени у доношење одлука у вези са, на пример, глобалним загревањем, киселим кишима, уништавањем необновљивих природних ресурса или транснационалним финансијским токовима? Какве су процедуре доношења одлука у оваквим случајевима и коме би доносиоци ових одлука требало да одговарају? Због тога, наша основна хипотеза гласи да је, будући да националне државе нису у стању да успешно одговоре на вишестру-

ке глобализацијске изазове (чији раст је практично незауостављив), неопходно размотрити модел космополитске демократије као могућег и адекватнијег облика демократског одлучивања.

Демократија и глобализација

Средишње место у нашем разумевању демократије има идеја да добровољна сагласност већине грађана даје неопходну валидност и легитимност процесу управљања политичким животом. Добровољна сагласност манифестује се путем избора, са унапред познатом процедуром, који се периодично одржавају на дефинисаној територији, са унапред познатим бирачким телом. Дефинисана територија и унапред позната величина бирачког тела представља релевантну заједницу у чијем оквиру се спроводе демократске процедуре. Релевантна заједница је, у овом случају, ништа друго до национална држава, са којом се и у којој се конституише модерна демократија. Национална држава представља својеврсни услов могућности функционисања демократских процедура.

Импресивни ход демократије кроз другу половину двадесетог века укратио се, међутим, са све већим степеном глобализације, односно, са све већом повезаношћу на планетарном нивоу. На то указује Ентони Гиденс (Anthony Giddens) када глобализацију дефинише као „интензивирање друштвених релација на светском плану, које повезује удаљена места на такав начин дана локална збивања утичу догађаји који су се одиграли километрима далеко – и *vice versa*“ (Giddens, 1988: 69). Интензивирање друштвених односа је, заправо, интензивирање комуникације. Маршал Маклуан (Marshall McLuhan) сматра да смо „продужили и сами свој централни живчани систем у једном обухвату светских размера, укидајући време и простор у односу на нашу планету“ (McLuhan, 1971: 37). Комуникација је детериторијализована, физички одвојена од тла, па самим тим националне државе нису више у могућности да буду искључиви контролори система друштвеног произвођења комуникације. Док су у претходним технолошко-комуникационим епохама комуникацијска поља била смештена унутар држава, сада се државе, *de facto*, налазе унутар комуникацијских поља. Јер, технолошки напредак није произвео промене само у комуникацији – експоненцијални раст индустријске производње, мултинационалне компаније, транснационалне финансије, арсенали нуклеарног оружја, нуклеарне електране, ефекат стаклене баште, тероризам – сви ови ризици добијају глобални карактер и на њих се више не може реаговати локално. Глобални изазови захтевају глобалне одговоре, или барем глобалну координацију у њиховом решавању.

Немоћ националних држава да решавају глобалне проблеме неминовно је довела до стварања нанднационалних организација. Пораст њиховог значаја је очигледан: владе се кажњавају због неиспуњених обавеза према Међународном монетарном фонду или Светској банци, НАТО и различите верзије међународних „коалиционих снага“ интервенишу широм планете, по-

једине државе мењају своје законе како би се усагласиле са међународним стандардима и сл. „Ако су некада међународне организације биле креиране од стране држава (чланица) оне данас креирају и саме државе“ (Orlović, 2010: 268). Ауторитет националне државе је у несумњивом опадању. Дејвид Хелд (David Held) тврди да су „националне владе у великој мери немоћне да контролишу оно што се дешава унутар њихових граница и да реализују очекивања својих грађана. Штавише, пошто институције глобалне и регионалне власти стичу све важнију улогу суверенитет и аутономија државе све више еродирају“ (Held, 2003: 58).

Истовремено, императив сталне надржавне координације у циљу решавања проблема који надилазе границе националне државе (финансије, екологија, безбедност) нужно производе структурне дефиците у пољу легитимности. Јирген Хабермас (Jürgen Habermas) указује на чињеницу да легитимност одлука опада када су они који одлуке доносе одвојени од оних на које се те одлуке – односе (Хабермас, 2003: 142). Важност и број тема које се смештају у поље надржавног преговарања постаје обрнуто пропорционалан степену легитимацијског утемељења у оквиру националне државе. Демократска легитимација бива угрожена када се, због несумњиве потребе за координацијом, али без пажљиво разрађених процедура, одлучивање препушта уском кругу људи, чак и ако су они демократски изабрани у својим државама. „Институционално смештање националне државе у мрежу транснационалних споразума и режима ствара, додуше, на неким политичким пољима еквиваленте за компетенције које су изгубљене на националној равни. Али, што су бројније и важније материје које се уређују међудржавним преговорима, утолико више политичке одлуке измичу демократском образовању мишљења и воље, које је везано само за националне арене“ (Habermas, 2002: 142). Упечатљив пример свакако пружа потпуно бирократизован процес одлучивања бриселских експерата у Европској Унији. Према Хабермасовом мишљењу, премештање одлучивања са националног нивоа на ниво надржавних комисија у Бриселу свакако садржи дефицит легитимности.

Транснационални актери у сфери политике, права, безбедности и економије убедљиви су доказ постојања ситуације у којој националне државе све мање бивају субјекти, а све више објекти унутар глобализацијских процеса. Такође, транснационални актери су индикатор чињенице да светско друштво нема сопствени политички поредак, тако да сви ови актери лебде у једном специфичном, необичном простору, лишеном конзистентне нормативне утемељености. Одсуство нормативне утемељености нужно производи ситуацију у којој деловање транснационалних организација (као највидљивијег дела глобалне сцене) мање изгледа као изражавање и репродуковање било каквог поретка, а више као спровођење акционих програма. Другим речима, поменути тип делања није смештен у унапред познате нормативне оквире, већ готово искључиво почива на одређеним вредностима за које се актери залажу. Због тога и не чуди што се овакав тип репрезентовања различитих интереса од опонената интерпретира као идеолошки. Али, то нас и даље не лишава питања – ко одлучује? Односно, не лишава нас питања где је сублимирана политичка ди-

мензија различитих акција на глобалном нивоу. Суспензија институционалне димензије догађања у глобалном простору нужно производи структурне напетости које не могу бити прикривене некаквим полу-спонтаним еквилибријем између националних држава и глобалних актера.

Трансформација политике, која је постала више него очигледна, доводи у питање све оно што је идеју савремене државе чинило тако привлачном – а то је, пре свега, обећање заједнице која почива на легитимном поретку. Доводи у питање однос државе и демократије. Једнакост пред законом и заштита грађана од самовоље политичке власти чине суштину модерне државе. С друге стране, идеја модерне демократије је идеја самоодређења, аутономије, идеја да грађани слободно бирају услове у којима ће живети. При томе, аутономију грађана можемо дефинисати као „...низ права које људи уживају као резултат свог статуса слободних и равноправних припадника заједнице“ (Held, 1997: 178). Лична и колективна аутономија су, за Хелда, саставни делови либерално демократске културе: „Начело аутономије је у средишту модерног либералног демократског пројекта који је заокупљен могућношћу појединаца да одреде и оправдају властито делање, њиховом способношћу да бирају између алтернативних политичких програма и нужношћу увођења правила на основу којих ће се ограничити демократски процес“ (Held, 1997: 178). Уосталом, темељ либерализма, почевши од Лока, је становиште да су грађани у стању да одреде своје делање и да пружу одговорност у односу на обавезе које су прихватили. С друге стране, приврженост принципу аутономије у либералној демократији резултирала је и повећаном осетљивошћу јавности на ситуације у којима се чини да постоји озбљан јаз између друштва и државе, на ситуације у којима су доведени у питање контрола и домашај демократске владавине.

Због тога би фрустрације грађана требало разумети као својеврсни индикатор стања демократије на почетку двадесет и првог века. Фрустрације које сведоче о узнемирујућем осећају да је опала моћ гласачких листића, осећају да су искључени из важних политичких процеса, односно, осећају да не постоји јасна веза између политика за које гласају на националном нивоу и политика које се дешавају на наднационалној равни. Коначно, фрустрације грађана су јасан индикатор да су затечени у системима који, објективно, више нису функционални, будући да је њихова суштинска политичка димензија добрим делом измештена у простор не-државне суверености. У том смислу, један од могућих одговора на деловање из овог глобалног аморфног простора свакако мора укључити и космополитску перспективу.

Космополитска демократија

По Кантовом (Kant) уверењу, „проблем устројства савреног грађанског поретка зависан је од проблема законитог спољашњег односа међу државама, и без њега се не може решити“ (Кант, 1974: 34). Међутим, Кант се такође и пита да ли вреди изграђивати један грађански поредак, тј. устројство једне политичке заједнице ако ће иста она недруштвеност која је људе натерала на удруживање опет бити узрок неограничене слободе коју има једна политичка

заједница у односу на друге, па, у складу са тим, свака мора од оне друге да очекује исте оне проблеме који су притискали појединце, натеравши их да ступе у законит поредак. „Природа је“, наставља Кант, „дакле, нетрпељивост људи, па чак и великих друштава и држава те врсте створења, опет употребила као средство да у неизбежном антагонизму између себе пронађе стање мира и безбедности; односно ратовима, претераним припремама за њих које никада не попуштају, недаћама које на крају свака држава мора осећати у себи чак и у стању потпуног мира, природа тера људе да у почетку чине несавршене покушаје, да би на крају, после много пустошења, падова, па чак и општег унутрашњег исцрпљивања својих снага, учинили оно што им је ум и без тако жалосних искустава могао рећи: да изиђу из стања безакоња и да ступе у савез народа“ (Kant, 1974: 34). У том савезу народа би, по Кантовом мишљењу, све, па и најмање државе биле сигурне захваљујући уједињеној моћи базираној на заједничким законима.

Кант је, дакле, у свом есеју *Идеја опште историје усмерене ка остварењу светског грађанског друштва*¹ у девет теза („ставова“) образложио претварање просветитељске чежње за миром у теорију универзалног (светског) грађанског друштва. По његовом мишљењу: „Највећи проблем за људску врсту, на чије решење је природа нагони, јесте да оствари грађанско друштво којим ће се управљати по општем праву“ (Kant, 1974: 34). У том настојању, принципе грађанства нужно је применити и на међусобне односе појединачних држава. Кант сматра да би „савез народа“ у почетку морао бити комбинација федералног и конфедералног система, имајући у виду да државе жестоко бране свој суверенитет. Али, то би се временом претворило у јединствено грађанско друштво, светску државну структуру.

Јер, не заборавимо, основна особеност Кантове историјске сврховитости и јесте њена независност од воље и намера самих актера. Да би се историјска сврховитост реализовала није неопходно да субјекти (у овом случају државе) то препознају као сопствени циљ. Напротив, антагонизам актера се показује као основно средство напретка човечанства. У том смислу, сврховитост је једина реална снага у историји, а не идеја или конструкт било ког појединачног актера о томе у ком правцу би историја требало да се развија.

Кант је, дакле, у три своја есеја², поставио идеју космополитске перспективе човечанства, као начина како да се превазиђе напетост између партикуларних и универзалних погледа на свет. Историјска динамика којом човечанство напредује према довршеном грађанском друштву неумољива је и противречна. Лукавство ума, путем антагонизације индивидуа, комбиновањем различитих парцијалних интереса, управља напретком људског рода.

Нема сумње да је Кантова пројекција напретка човечанства према светском грађанском друштву утицала и на Дејвида Хелда (David Held) у настоја-

¹ Улрих Бек (Ulrich Beck) овај есеј сматра „тајним утемељивачким текстом данашњице“.

² Ради се о већ поменутом есеју *Идеја опште историје усмерене ка остварењу светског грађанског друштва*, затим *Одговор на питање: шта је просвећеност и Вечни мир: филозофски нацрт*.

њу да промисли карактер и смисао демократије у контексту глобализацијских процеса, у настојању да сагледа важност демократског наслеђа и одреди његове вредности и границе. Сматрајући да је легитимацијски дефицит савремене демократије више него очигледан, Хелд закључује како су: „У модерним временима права свугде успешно уграђена у институције нација-држава. У зависности од тога колико су такве државе демократске, оне један низ ових права, пре свега грађанских и политичких, дају својим грађанима“ (Held, 1997: 259). Ипак, ако је тачно да су многи облици грађанских права постајали све универзалнији, тачно је и то да национална држава није више способна да низ тих права гарантује. Штавише, у уговорима, регионалним споразумима и међународном праву, ова права се одређују на начин који директно превазилази оквирире националне државе. Стога Хелд поставља темељно питање: да ли права која се отелотворују у грађанским правима могу уопште да се одрже у оквирима у којима су настала? Другим речима, намеће се питање на који начин грађанска права могу да се трансформишу у универзална права? Хелд предлаже да се „права која се налазе у средишту демократског процеса схвате као различита од грађанских и универзалних права. Она могу да се бране независно од концепције грађанства унутар националне државе јер су непосредно повезана са демократијом (...) Историјска и културна релативност демократије може се признати, а да се на жртвује захтев да, уколико се прихвати демократија као најсупериорнији облик владавине, аутоматски морају да се прихвате и специфични, сложени услови који је прате“ (Held, 1997: 260). Партикуларни национални, етнички, културни и социјални идентитети јесу основа из које се рађа припадност одређеној заједници, али они су, данас, само неки од могућих идентитета. А управо је демократија основни гарант плурализма идентитета.

У самом средишту либерално демократске теорије налазила се претпоставка о симетричном и реципрочном односу грађана и власти. Симетрија и реципроцитет се манифестују у два правца: између грађана, као субјекта, који бирају и творца одлука, који су одговорни бирачима; и творца одлука и грађана, као објекта тих политичких одлука, а све у оквиру ограничене територије националне државе. Из тог односа је произилазило да је национална држава затворен систем, који суверено доноси одлуке о самом себи и у том смислу нема битних додирних тачака са окружењем. Али, националне државе, поготово данас, не живе изоловано, као издвојене целине довољне саме себи. Државе су смештене унутар сложене мреже укрштених комуникација и интеракција. Чворишта ових мрежа се не поклапају са границама територија националних држава. Територијални оквир националне државе не представља озбиљну препреку за друге мреже комуникација и моћи које су локалне, регионалне и глобалне. Због тога није тешко закључити да националне државе ни у ком случају не доносе одлуке изоловано од тих мрежа. Тиме се отвара питање утврђивања правог места, релевантне заједнице у којој се артикулише демократска процедура.

Јер, ако је слобода угрожена понашањем других нација и држава, како је то тврдио Кант, право у једној политичкој заједници не може да превлада. Ослањајући се на Канта, Хелд сматра да демократија може у пуном капацитету

да се оствари у оквиру једне политичке заједнице само ако није угрожена другим политичким заједницама или интеракцијама које прелазе границе те заједнице. По његовом мишљењу, демократски закон може да превлада само ако се успоставља, како над средиштима моћи унутар посебних политичких заједница, тако и у односима између њих. Будући да центри моћи могу да буду национални, транснационални и међународни, утемељење демократског јавног права у оквиру једне политичке заједнице захтева утемељење демократског права и у међународној сфери. Због тога: „Демократско јавно право треба да буде подупрто и подржано међународном структуром таквог права, или, да то једноставније назовемо, космополитским демократским правом. Под демократским космополитским правом подразумевамо у првом реду демократско јавно право утемељено унутар земаља и између њих“ (Held, 1997: 260).

Космополитско право би било различито од закона појединачних држава, од правних норми које се закључују између држава, као и од међународног права. Космополитско право превазилази партикуларни оквир држава и односи се на све чланове универзалне заједнице, односно, све оне који су повезани мрежама комуникацијских, економских, политичких, еколошких и других интеракција. Такође, примена космополитског права би подразумевала добровољан пристанак националних држава, које би донеле одлуку да учествују у изградњи космополитског поретка. „Да би инаугурација демократског међународног поретка била легитимна“, каже Хелд, „она мора да буде утемељена на консензусу. Међутим, у каснијим фазама када људи непосредно не учествују у процесу управљања, сагласност треба да извире из већинских одлука њихових представника, све дотле док се они придржавају космополитског демократског права и одговарајућих уговора“ (Held, 1997: 268). Саме регулативне процедуре би, наравно, биле обавезујуће за се, јер да би демократско право било ефикасно оно мора да буде интернационализовано.

Примена космополитског права и успостављање космополитске заједнице претпоставља различите облике грађанства. Људи би припадали различитим политичким заједницама – локалним, државним, регионалним, глобалним: „Стога се суверенитет може одвојити од идеје фиксираних граница и територија и замислити, у начелу, као еластичан временско-просторни центар моћи. Суверенитет је атрибут основног демократског права, али се може утемељити и у различитим саморегулативним удружењима, од државе до градова и корпорација“ (Held, 1997: 272). Космополитски модел демократије подразумевао би систем различитих и укрштених центара моћи, у оквиру нових организационих механизма.

Хелд је космополитски модел систематизовао у осам тачака:

1. *Ограничавање моћи.* Глобални поредак састоји се од вишеструких и међусобно испреплетаних система моћи који укључују: тело, културу, циљна удружења, економију, односе принуде и организовано насиље, правне односе, и сл. Разлог за успостављање космополитске демократије произилази из потребе за ограничавањем ових система моћи, који иначе стварају међуповезаност различитих народа и нација.

2. *Начело аутономије*. Космополитски модел подразумева да све групе и удружења имају право на самоодређење, које може да се дефинише као приврженост начелу аутономије, тј. скупу права и обавеза које је конституишу. Ове групе права и обавеза, по Хелдово, мишљењу, прожимају све системе моћи и могу да се сврстају у следеће категорије: здравствена, социјална, културна, грађанска, економска, миротворна и политичка. Заједно, ове категорије формирају основу поретка – космополитског демократског права.
3. *Обавезујући стандарди*. Усвајање принципа који ограничавају облик и домашај индивидуалног и колективног делања у организацијама и удружењима државе, економије и цивилног друштва. Усвајање одређених стандарда који важе за све грађане – које ни један режим или удружење не може легитимно да крши.
4. *Међународни закони*. Стварање и примена закона, у том оквиру, може да се врши на низу различитих места и нивоа, упоредо са ширењем утицаја регионалних и међународних судова који врше надзор и контролу власти.
5. *Образовање демократског добра*. Одбрана права на самоодређење, стварање заједничке структуре политичког делања и очување „демократског добра“ – представљају најопштије колективне циљеве. Приврженост демократској аутономији подразумева и програм дугорочних промена, али и програм остваривања најважнијих циљева, посебно промена социјалних услова свих оних који живе у приликама које им радикално онемогућавају учешће учешће у јавном животу.
6. *Социјална правда*. Јасни принципи социјалне правде подразумевају *modus operandi* производње, расподеле и експлоатације природних извора мора да доприноси и да буде у складу са демократским процесом и заједничком структуром политичког делања.
7. *Избегавање употребе силе*. Принцип непринудних, ненасилних односа основно је начело у решавању спорова; употреба силе мора да остане колективна опција која се примењује само у крајњем случају када се суочава са нападима који поништавају космополитско право. Космополитска демократија може да оправда употребу силе, тек пошто су све друге форме преговарања и санкција исцрпљене – и то у случајевима претње међународној демократији и одбацивања демократских права и обавеза од стране тиранских режима, као и када су догађаји изван контроле одређених актера.
8. *Универзално право грађанства*. Људи могу да припадају различитим заједницама које снажно утичу на њихов живот и, истовремено, да имају приступ различитим облицима политичке партиципације. Право грађанства се, у принципу, проширује тако да обухвата припаднике свих међусобно испреплетаних политичких заједница, од локалних до глобалних (Held, 1997: 314).

Наравно, прво питање које се неизбежно намеће у вези овако пројектованог модела је - како би ови принципи могли да се реално примене? Хелд предлаже минималне институционалне компоненте система које би укључивале, поред обавезе свих националних парламената да космополитско демократско право уграде у сопствене уставе, и стварање ефикасних транснационалних законодавних тела на регионалном и глобалном нивоу. По узору на Европски парламент, таква тела би требало успоставити и у Латинској Америци, Азији и Африци. Такође, Генералну скупштину Уједињених нација би требало озбиљно реформисати како би постала скупштина свих демократских

земања. Да би се, у одређеној мери, приближили оваквом систему неопходан је низ краткорочних и дугорочних реформи:

Табела 1: Предлог краткорочних и дугорочних реформи

Краткорочне реформе	Дугорочне реформе
Реформа Савета безбедности Уједињених нација (укидање права вета)	Утемељење космополитског демократског права: нови Пакт о правима и обавезама уграђен у различите сфере моћи
Стварање Другог дома Уједињених нација на међународној оснивачкој конвенцији	Глобални парламент, повезан са регионима, државама и локалним друштвима; оснивање Суда за разграничење надлежности
Снажење политичке регионализације (ЕУ и други облици)	Одвајање политичке и економске сфере, финансирање Скупштина и изборних делатности из јавног буџета
Обавезна надлежност Међународног суда, стварање новог Међународног суда за људска права	Повезивање глобалних правних система (елемената кривичног и грађанског права)
Стварање нове агенције за економску координацију на регионалном и глобалном нивоу	Успостављање одговорности међународних и транснационалних економских установа парламентима на регионалном и глобалном нивоу
Успостављање ефикасне и одговорне међународне војне силе	Стално повећање дела војне моћи нација-држава који се преноси на регионалне и глобалне установе, са крајњим циљем демилитаризације и превазилажења ратова

Извор: (Held, 1997: 325)

Наравно, низ питања која се отварају анализирањем Хелдовог модела суочавају овакав пројекат са озбиљним искушењима. Шта са оним државама које не би прихватиле космополитско право? На који начин би се спроводиле одлуке реформисане Генералне скупштине? Да ли би постојала централизована полиција и јединствена војска? Како би се искључила могућност појаве неких нових тиранских режима? Нема сумње да у овом тренутку не постоје јасни одговори на ова питања. С друге стране, нема сумње у то да постоји потреба да се изнађу решења за проблеме на које наилази либерална демократија у савременом свету. Постојећи модели координације нису се показали ефикасним. Вестфалски модел, базиран на суверенитету националних држава, које су своје међусобне односе градиле на принципу делотворне силе, више није адекватан оквир за савремене политичке процесе. У свету глобалних ризика и решења морају бити глобална. Инспириран Кантом, Дејвид Хелд је понудио свој одговор на глобализацијске изазове демократији. Свестан донекле утопијског карактер свог пројекта, Хелд анализира постојећих тип политичких процеса и, истовремено, пројектује пожељне политичке принципе и форме, пружајући могућност новог политичког разумевања света.

Закључак

Националне државе са својим обрасцима демократског одлучивања не могу више да одговоре на глобалну друштвену комплексност, већ све више заостају у решавању проблема који су за њих или сувише велики, или сувише мали. Демократија је, као идеал практичног делања, настајала као резултат различитих теоријских и практичних искустава. Овај тип политичког обрасца увек је подразумевао одређену територију и одређено друштво. У том смислу, демократија је практично неодвојива од националне државе, која је постала услов њене могућности. Међутим, више је него очигледно да су се ти услови променили. Национална држава је територијална држава и њена моћ почива на контроли територије. Комуникација социјалних актера, захваљујући информатичко-комуникацијској револуцији, није више уоквирена територијом. Комуникација је постала глобална, што значи да је и производња друштвене комплексности постала – глобална. Глобално друштво поткопава значај и моћ националне државе зато што се њеној дефинисаној територијалности сада супротставља мноштво друштвених кругова и комуникацијских мрежа којима није својствен било какав локалитет. Глобално друштво представља тоталност друштвених односа који нису у потпуности интегрисани у политику националне државе. Нити ће то више бити могуће.

Имајући у виду ту врсту проблема, наша основна претпоставка, да се подсетимо, била је да се у функционисању демократских система у оквиру националних држава јавља проблем легитимацијског дефицита и то због тога што решавања глобалних проблема надилази капацитете националних држава, чиме се мењају услови функционисања демократских поредака а кругови оних који одлуке доносе се више не поклапају са круговима оних на које се те одлуке односе. Тиме је озбиљно доведено у питање јединство националне државе и демократије. Тиме је доведена у питање и идеја либералне демократије да грађани слободно и непосредно бирају услове у којима ће живети. Принцип аутономије се налази у срцу либерално демократског концепта – могућност избора између алтернативних програма. Истовремено, примена принципа аутономије резултирала је и повећаном сензибилношћу политичке јавности на ситуације у којима се ти принципи угрожавају. У том смислу, један од проблема је, свакако, осећај грађана да су искључени из важних политичких процедура, осећај губитка контроле, осећај губитка поверења у демократску праксу, односно, осећај да не постоји веза између одлука које се доносе на националној равни и онога што се дешава на наднационалном нивоу. Други проблем везан језа објективну чињеницу да је свет промењен, да више не функционише на нивоу суверених држава, да је та промена иреверзибилна и да је неопходно размотрити моделе демократског одлучивања из космополитске перспективе.

Дејвид Хелд је, развијајући Кантове ставове, настојао да промисли карактер и смисао демократије у контексту глобализације. Предложио је да се права која се налазе у средишту демократског процеса схвате као различита у односу на грађанска права, тј. да прихватање демократског система не значи

истовремено одбацавање сопственог националног, културног и етничког идентитета. Управо супротно – демократија мора бити гарант плурализма идентитета. На тај начин ће се ефикасније имплементирати модел космополитског права, који би касније резултирао космополитском заједницом. Примена космополитског права и успостављање космополитске заједнице претпостављала би различите грађанства – људи би припадало различитим политичким заједницама (локалним, државним, регионалним, глобалним), а најважније би било одвајање суверенитета од идеје територије и фиксираних граница. Хелд је, такође, предложио и основне институционалне елементе такве космополитске заједнице који би обухватили реформисане УН, оснаживање постојећих и оснивање нових регионалних институција, успостављање међународне војне силе, итд.

У сваком случају, питања демократије неодвојива су, данас, од глобализацијских процеса. С друге стране, либерална демократија и национална држава налазе се на својеврсној раскрсници. Некада чврста легура, сада бива превазиђена. Свеукупна повезаност савременог света производи нове, глобалне изазове, који нису постојали у ранијим епохама, и који, нужно, захтевају глобалне одговоре. Да би ти глобални одговори били демократски мораћемо да изградимо другачију политичку инфраструктуру. Повратак у прошлост, упркос повременом оживљавању националистичких перспектива, није могућ. То, просто, није ствар избора већ императив будућности. А, по свему судећи, једини начин да глобализација у будућности буде демократска јесте да будућа демократија буде – глобализована.

Литература:

1. Bauman, Zigmund (2012), *Bauk pobune*, razgovor sa Đulijanom Batistonom, Novi plamen, <http://noviplamen.net/2012/04/12/intervju-sa-zygmundom-baumanom-bauk-pobune/> (datum posete: 21.08.2016.)
2. Bodrijar, Žan (2007): *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd
3. Gidens, Entoni (1998): *Posledice modernosti*, Filip Višnjić, Beograd
4. Habermas, Jirgen (2003): *Evropska nacionalna država pod pritiskom globalizacije*, u: *Nova srpska politička misao*, Vol. VII, no. 3-4, Beograd
5. Held, Dejvid (2003): *Debate o globalizaciji*, u: *Globalizacija – Mit ili stvarnost*, Sociološka Hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Zavod za udžbenike i nastavna Sredstva, Beograd
6. Held, Dejvid (1997): *Demokratija i globalni poredak*, Filip Višnjić, Beograd
7. Kant, Immanuel (1974): *Um i sloboda*, Ideje, Beograd
8. Luman, Niklas (2001): *Društveni sistemi*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci
9. Makluan, Maršal (1971): *Poznavanje opština – čovekovih prođužetaka*, Prosveta, Beograd
10. Orlović, Slaviša (2010): *Politikološki ogledi*, Službeni glasnik, Beograd
11. Sartori, Đovani (2001): *Demokratija – šta je to?* CID, Podgorica
12. Žižek, Slavoj (2011): *U odbranu izgubljenih stvari*, Akademski knjižara, Novi Sad

GLOBALIZATION AND/OR DEMOCRACY: COSMOPOLITAN PERSPECTIVE

Summary: Transnational actors in the sphere of politics, law, security and economics are compelling evidence of the existence of a situation in which the nation-state are becoming less actors and more objects within the globalization process. Also, transnational actors are an indicator of the fact that the world society does its own political system, so that all these actors are floating in one specific, unusual space, devoid of consistent normative justification. In other words, the aforementioned type of action is not set in advance know the normative framework, but almost exclusively relies on certain values for which the actors stand. In such a context, one of the basic questions - who, in fact, decides? That is, where is sublimated the political dimension of different actions at the global level? The suspension institutional dimensions of events in the global area inevitably produces structural tensions that can not be concealed some sort of semi-spontaneous equilibrium between nation states and global actors. Therefore, the frustration of citizens should be understood as a kind of indicator of the state of democracy at the beginning of the twenty-first century. Frustration testifying about the disturbing feeling that has declined power of ballot, the feeling that they are excluded from important political process, that is, the feeling that there is not a clear link between policy for voting at the national level and policy that occur on a transnational level. Finally, the frustration of citizens are a clear indicator that they are caught in systems that, objectively, they are no longer functional, since their essential political dimension largely removed in the space of non-state sovereignty. In this sense, one of the possible answers to the functioning of the global amorphous space must include the cosmopolitan perspective.

Key words: democracy, nation-state, globalization, transnational actors, cosmopolitan democracy